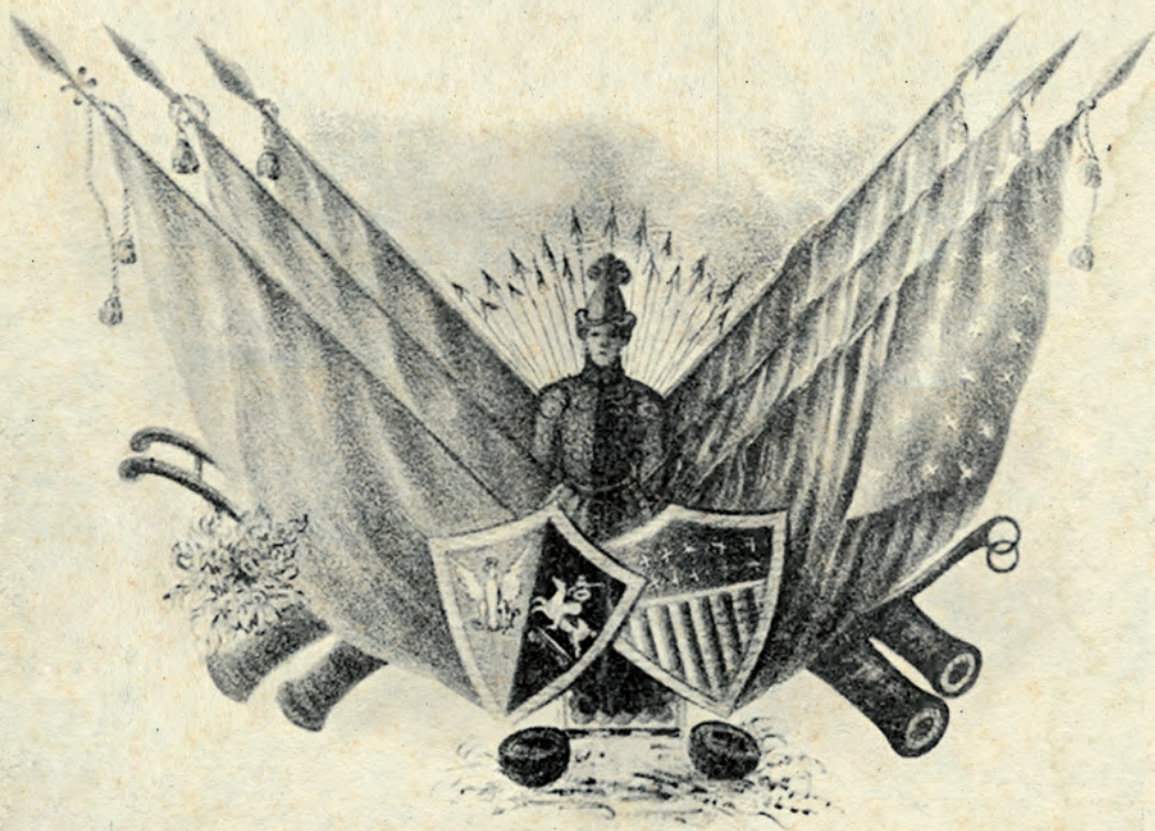

Ewa Modzelewska-Opara

DOROBK PISARSKI I MISJA KULTURALNA
POLSKICH EMIGRANTÓW
W STANACH ZJEDNOCZONYCH
AMERYKI W LATACH 1831-1842

DOROBEK PISARSKI I MISJA KULTURALNA
POLSKICH EMIGRANTÓW
W STANACH ZJEDNOCZONYCH AMERYKI
w latach 1831-1842

STUDIA

DZIEWIĘTNASTOWIECZNE

ROZPRAWY TOM 19

EWA MODZELEWSKA-OPARA

DOROBEK PISARSKI I MISJA KULTURALNA
POLSKICH EMIGRANTÓW
W STANACH ZJEDNOCZONYCH AMERYKI
w latach 1831-1842

Kraków

Ewa Modzelewska-Opara
Uniwersytet Jagielloński
✉ <https://orcid.org/0000-0001-9111-6284>
✉ ewa.modzelewska@uj.edu.pl

© Copyright by Ewa Modzelewska-Opara, 2022

Recenzenci
prof. dr hab. Jarosław Ławski, UwB
prof. dr hab. Marek Nalepa, UR

Opracowanie redakcyjne
Katarzyna Ziola-Zemczak

Projekt okładki
Paweł Sepielak

ISBN 978-83-8138-565-7 (druk)
ISBN 978-83-8138-570-1 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788381385701>

Na okładce wykorzystano ilustrację z czasopisma „Poland: Historical, Literary, Monumental and Picturesque”. Grafika pochodzi ze zbiorów Fundacji Rodzinnej Blochów.

Publikacja dofinansowana przez Wydział Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
Księgarnia internetowa: <https://akademicka.com.pl>

Kochanym Rodzicom

Spis treści

Wprowadzenie	9
Rozdział 1. Stan badań dotyczących losów polskich emigrantów oraz ich twórczości literackiej w Stanach Zjednoczonych w latach 1831-1842	23
1.1. „Rzadko notowany fenomen” – badania nad literaturą polską w Ameryce z lat 30. i 40. XIX wieku.....	25
1.2. Twórczość polskich emigrantów w USA w latach 30. i 40. XIX wieku w pracach historycznych.....	42
Rozdział 2. Emigracja polityczna do Stanów Zjednoczonych w okresie 1831-1842. Perspektywa historyczna.....	63
2.1. Amerykanie wobec powstania listopadowego.....	66
2.2. Początek zbiorowej emigracji politycznej do USA	70
2.3. Komitety Pomocy Polakom w Stanach Zjednoczonych	79
2.4. Działalność Komitetu Polskiego	82
2.5. Działalność Komitetu Narodowego Polskiego.....	89
2.6. Emigracja Polaków do USA w latach 1834-1842.....	91
2.7. Utworzenie biblioteki polskiej w Filadelfii	95
2.8. Podsumowanie	99
Rozdział 3. Józef Hordyński – misja pierwszego powstańca listopadowego w Stanach Zjednoczonych	105
3.1. Losy i znaczenie amerykańskiego dziennika Hordyńskiego.....	108
3.2. Dziennik majora jako archiwum życia. W drodze do Bostonu	111
3.3. Ameryka w oczach powstańca listopadowego.....	119
3.4. Dziennik jako miejsce planowania przedsięwzięć pisarskich	132
3.5. Etos polskiego wygnańca w Ameryce i misja reprezentowania sprawy polskiej.....	136
3.6. Podsumowanie	149
Rozdział 4. Marcin Rosienkiewicz – „najbardziej odpowiedzialny przywódca polskich wygnańców”	155
4.1. Działalność literacka i kulturalna w służbie ojczyźnie.....	166
4.2. Autor pierwszej polskiej książki wydanej w USA.....	173
4.3. <i>The Exile's Lament</i> – pożegnanie z ojczyzną.....	180

4.4. O powstaniu powiatów winnickiego, jampolskiego i mohylowskiego – geneza i znaczenie dzieła.....	190
4.5. Nie zawsze najchlubniejsze świadectwo.....	195
4.6. Rozrachunek z samym sobą. Bilans życia powstańca	204
4.7. Z myślą o przyszłych pokoleniach	207
4.8. <i>On the Literature of Poland</i> – próba usystematyzowania historii polskiej literatury ..	211
4.9. Podsumowanie	239
Rozdział 5. Paweł Sobolewski – „ojciec polskiego dziennikarstwa w Ameryce”	245
5.1. Biografia „sokoła z Podola”	246
5.2. Działalność literacka i kulturalna „Mojżesza Polonii”	253
5.3. „Poland” – najstarsze polskie i sławistyczne czasopismo w Stanach Zjednoczonych.	262
5.4. Twórczość poetycka i publicystyczna Sobolewskiego w latach 1834-1842	302
5.5. Podsumowanie	330
Zakończenie	339
Bibliografia	361
Aneks 1. Wiersze Pawła Sobolewskiego publikowane w latach 1839-1840 wraz z tłumaczeniami	387
Aneks 2. Materiał ilustracyjny	398
Streszczenie	415
Summary	416
Indeks nazwisk.....	417

Wprowadzenie

Ameryka jest istną – kopalnią złota – dla historyka Polaka, ale mimo wszystko, co w tej dziedzinie już napisano, dzieje naszego wychodźstwa i dzieje stosunków polsko-amerykańskich są dotychczas przeważnie zakrytą kartą, dla której odkrycia jako tako dokładnego, trzeba będzie pracy kilku pokoleń¹.

Chociaż Mieczysław Haiman zapisał powyższe słowa w 1936 roku, wciąż nie straciły one na aktualności, zwłaszcza dla historyka literatury. Dzieje polskiego wychodźstwa w Stanach Zjednoczonych w XIX wieku doczekały się opracowań naukowych, głównie historycznych, jednak twórczość pozostawiona przez emigrantów w latach 1831-1842 nie stała się dotychczas przedmiotem syntetycznych studiów literackich². W dalszym ciągu stanowi ona „rzadko notowany fenomen”³ w badaniach naukowych. Zwykle wspomina się o niej na marginesie bogatej historiografii polsko-amerykańskiej, podczas gdy to właśnie wygnańcom tego okresu, którzy w ramach represji po powstaniu listopadowym znaleźli się w Stanach Zjednoczonych, zawdzięczamy pierwsze próby zaznajomienia Amerykanów z literaturą polską, niemal zupełnie im wcześniej nieznaną. Chociaż historycy podkreślali potrzebę naukowego zbadania osiągnięć pisarskich polskich wychodźców tego okresu w Stanach Zjednoczonych, dorobek tych ostatnich nie tylko nie doczekał się opracowań w całościowej perspektywie, lecz również nie został zebrany, co wskazuje na potrzebę gruntownych studiów źródłowych obok badań historycznoliterackich. Książka

¹ M. Haiman, *Nauka polska w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej*, Warszawa 1936, s. 224.

² Wyjątek stanowi twórczość Augusta Antoniego Jakubowskiego, która po latach zapomnienia cieszy się ostatnio coraz większym zainteresowaniem. W 1973 roku Julian Maślanka wydał jego *Poezje*, w 2013 roku Jarosław Ławski i Piotr Oczko opracowali polski przekład *The Remembrances of a Polish Exile*, natomiast w 2016 roku ukazał się *Major Aleksander* pod redakcją autorki niniejszej pracy, opatrzone komentarzami Bogusława Doparta i Jarosława Ławskiego. Ponadto w 2015 roku autorka opublikowała monografię pt. *August Antoni Jakubowski – poeta rozpaczy. Życie i twórczość*, Kraków 2015.

³ A.L. Waldo, *Zarys historii literatury polskiej w Ameryce*, Chicago 1938, s. 5.

pt. *Dorobek pisarski i misja kulturalna polskich emigrantów w Stanach Zjednoczonych Ameryki w latach 1831-1842* stanowi próbę wypełnienia wskazanej luki poznawczej. Jej celem jest rekonstrukcja i analiza dorobku pisarskiego wychodźców, a także ukazanie zawartych w nim przejawów misji kulturalnej różnorodnie realizowanej, uobecniającej się również w biografii i działalności autorów, którzy zostali zmuszeni do opuszczenia ojczyzny w ramach represji po powstaniu listopadowym i partyzantce Zaliwskiego.

Dorobek pisarski rozumiany jest jako spuścizna literacka twórców, obejmująca zarówno dzieła, które ukazały się drukiem (teksty prozatorskie i poezje), jak również materiały nieopublikowane za życia autorów, czyli dzienniki i wspomnienia. Utwory zostaną poddane interpretacji historycznej właściwej, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnienia misji kulturalnej ujawniającej się w badanych tekstach. Wywód będzie konstruowany także na podstawie różnych rodzajów ego-dokumentów⁴, tj. listów i sprawozdań pisanych przez autorów, co pozwoli ukazać pełniejszy obraz życia i twórczości emigrantów.

Słowo „misja”, wywodzące się od łacińskiego *missio* oznaczającego posłannictwo, w słownikach tłumaczone jest jako ważne zadanie do spełnienia⁵. Często łączy się je z działalnością misyjną, polegającą na rozpowszechnianiu wierzeń danej grupy. Z kolei na gruncie nauk o zarządzaniu „misja” występuje jako wartość, którą „organizacja powinna tworzyć dla swojego otoczenia”⁶, a także jako działanie zgodne z jej założeniami, stające się dla niej swoistym drogowskazem do dalszego funkcjonowania. W tym ujęciu misja jest postrzegana jako odbicie wizji organizacji, jawi się jako najważniejsza część strategii, spajająca jej pozostałe elementy⁷. Natomiast Anna D. Jaroszyńska-Kirchmann, rekonstruując w swojej książce pt. *The Exile Mission. The Polish Political Diaspora and Polish Americans, 1939-1956* pojęcie „misji wygnania”, której korzenie sięgają romantyzmu, określała ją jako niepisany zbiór przekonań, celów i obowiązków polskich emigrantów⁸. Przyjęta na potrzeby niniejszej pracy definicja misji kulturalnej nawiązuje do wybranych elementów

⁴ Termin „ego-dokument”, wprowadzony przez Jacques’a Pressera, odnosi się do źródeł, które przedstawiają ogłód historycznego wydarzenia, jego autopercepcję przez osoby biorące w nim bezpośredni udział. Wspólną cechą ego-dokumentów jest ich biograficzny charakter. Por. W. Szulakiewicz, *Ego-dokumenty i ich znaczenie w badaniach naukowych*, „Przegląd Badań Edukacyjnych” 2013, t. 1, nr 16.

⁵ *Słownik współczesnego języka polskiego*, red. B. Dunaj, Kraków 2000, s. 459; S. Skorupka, H. Auderska, Z. Łempicka, *Mały słownik języka polskiego*, Warszawa 1968, s. 395.

⁶ A.K. Koźmiński, D. Jemielniak, *Zarządzanie od podstaw*, Warszawa 2011, s. 17.

⁷ D. Jemielniak, D. Latusek, *Zarządzanie. Teoria i praktyka od podstaw. Ćwiczenia*, Warszawa 2005, s. 78.

⁸ A.D. Jaroszyńska-Kirchmann, *The Exile Mission. The Polish Political Diaspora and Polish Americans, 1939-1956*, Athens–Ohio 2004, s. 2.

wspomnianych wyżej eksplikacji tego słowa i jest rozumiana dwukierunkowo: jako zbiór wartości związanych z rodzimą kulturą, które polscy autorzy emigracyjni chcieli z jednej strony przekazać Amerykanom, a z drugiej kultywować we własnym gronie na wychodźstwie. Krzewienie polskiej kultury, pojmowanej jako całość materialnych i duchowych osiągnięć narodu, stawało się swego rodzaju działalnością misyjną, szczególnie w kontekście polskiej literatury, która pozostawała niemal nieznana w Stanach Zjednoczonych przed pojawieniem się w nich uchodźców powstania listopadowego. Dwojaki aspekt misji polegający na upowszechnianiu, a zarazem podtrzymywaniu i pielęgnowaniu polskiej kultury będzie analizowany zarówno w pozostawionym przez emigrantów dorobku pisarskim, jak również w ich działalności prowadzonej na terenie USA.

Kultura narodów pozbawionych państwa odgrywa szczególną rolę i stawia sobie odmienne cele, zwłaszcza przed literaturą stanowiącą nośnik treści ideowych, traktowaną jako „dziedzina kultury najszerzej posługująca się słowem”⁹. Przedstawiona analiza dorobku pisarskiego Polaków w USA stanowi próbę odpowiedzi na pytanie, jakie zadania postawili przed sobą pisarze w Ameryce i jaką funkcję kulturalną miały pełnić ich utwory.

Ramy czasowe obejmują pierwszy okres wzmożonej aktywności wybranych polskich emigrantów przymusowych w Stanach Zjednoczonych po klęsce powstania listopadowego (1831). Pierwszy z nich, Józef Hordyński, który w tym właśnie roku uciekł z niewoli pruskiej dzięki pomocy Amerykanów, schronił się na statku płynącym do Bostonu. Natomiast Marcin Rosienkiewicz i Paweł Sobolewski zostali aresztowani i trafili do USA w grupie 234 wygnańców w pierwszym masowym transporcie zorganizowanym przez zaborców w 1833 roku na mocy ustaleń zawartych w Münchengrätz. Lata 1831-1842 to czas, w którym podjęte zostały próby zbudowania na ziemi Waszyngtona trwałej reprezentacji Polaków, powoływania do życia kolejnych polskich organizacji mających na celu konsolidację tworzącej się wspólnoty emigrantów i kultywowania polskości, a przede wszystkim jest to okres pierwszych starań zainteresowania Amerykanów polską literaturą. Z kolei rok 1842 wyznacza datę stanowiącą kres nadziei wygnańców na założenie osady Nowa Polska w stanie Illinois, ponieważ Senat USA po stwierdzeniu, że darowizna nie została dokonana zgodnie z przyjętymi przepisami, ogłosił publiczną sprzedaż gruntów. Z drugiej strony w tym czasie możemy zaobserwować ożywienie działalności wychodźców, którzy nie pozwolili zapomnieć mieszkańcom USA o sprawie polskiej: Rosienkiewicz opublikował wówczas esej pt. *On the Literature of Poland*, a Paweł Sobolewski rozpoczął wydawanie pierwszych numerów czasopisma „Poland”

⁹ B. Cywiński, *Baśń niepodległa, czyli w stronę politologii kultury. Wykłady witebskie*, Warszawa 2006, s. 26.

poświęconego rodzimej kulturze. Badanie ich dorobku pisarskiego zamknęło się na 1842 roku, kiedy wraz z założeniem Towarzystwa Polaków w Ameryce wychodźstwo wkroczyło w kolejny etap swojej działalności, związany między innymi z coraz aktywniejszym udziałem emigrantów, którzy przybyli do USA dobrowolnie (np. Henryk Kałłusowski i Kacper Tochman).

Dla autorki istotne było kompletowanie faktografii, a przede wszystkim dotarcie do nowych źródeł związanych z życiem i twórczością wychodźców oraz krytyczna ich analiza. Stało się to możliwe dzięki szeroko zakrojonym badaniom przeprowadzonym zarówno w Polsce: w Bibliotece Jagiellońskiej, Bibliotece Książąt Czarotoryskich, Bibliotece Naukowej PAU i PAN w Krakowie, Bibliotece Narodowej, Bibliotece Kórnickiej Polskiej Akademii Nauk, jak również za granicą w następujących instytucjach: Bibliotece Polskiej w Paryżu, New York Historical Society, New York Public Library Research Division, Polish Institute of Arts and Sciences of America, Józef Pilsudski Institute of America, Historical Society of Pennsylvania, The German Society of Pennsylvania, Polish Museum in America, Newberry Library, Ohio State University, Schlesinger Library (Harvard University), Abraham Lincoln Presidential Library, Sterling Memorial Library, Beinecke Library (Yale University). Przeprowadzone kwerendy w ramach stypendium Fundacji Kościuszkowskiej i SYLFF (The Ryoichi Sasakawa Young Leaders Fellowship Fund) pozwoliły na dotarcie do nieznanych wcześniej bądź nieomawianych szerzej utworów i faktów biograficznych. Ustalenia te, które były możliwe dzięki życzliwości i pomocy goszczących instytucji, za co autorka pragnie wyrazić swoją ogromną wdzięczność, nie tylko pogłębiły wiedzę na temat wybranych twórców, lecz również rzuciły nowe światło na formującą się polską emigrację polityczną w USA.

Analizie zostanie poddany dorobek pisarski polskich autorów, którzy wnieśli wkład w rozwój amerykańskiej kultury, a dziś są niemal zapomniani: majora Józefa Hordyńskiego, uznawanego za pierwszego powstańca listopadowego przybyłego do Stanów Zjednoczonych w 1831 roku, Marcina Rosienkiewicza, uważanego za autora pierwszej polskiej książki opublikowanej w USA i założyciela pierwszej polskiej szkoły oraz biblioteki w tym kraju, a także Pawła Sobolewskiego, redaktora pierwszego polskiego i sławistycznego czasopisma wydawanego w Stanach Zjednoczonych. Przedmiotem badań stanie się niepublikowany do tej pory w całości dziennik Hordyńskiego, unikatowe źródło informacji biograficznej, psychospołecznej i etosowej, zawierające opis przeżyć oraz refleksje majora towarzyszące mu w czasie podróży, jak również pobytu w USA. Dzieło to rozpoczyna rozdział polskiej emigracji w Stanach Zjednoczonych po powstaniu listopadowym. Jego analiza stała się możliwa dzięki badaniom autorki w Muzeum Polskim w Ameryce (Chicago)¹⁰,

¹⁰ Opracowanie dziennika stało się możliwe dzięki życzliwości Małgorzaty Kot, dyrektor Muzeum Polskiego w Ameryce, oraz Haliny Misterki, kierownika archiwum.

Bibliografia

Literatura podmiotu:

- Anthology of Irish Verse*, [ed.] P. Colum, New York 1922.
- Brodziński K., *Dzieła Kazimierza Brodzińskiego, wydanie zupełne i pomnożone pismami dotąd drukiem nie ogłoszonymi*, Wilno 1842.
- Brodziński K., *O elegii*, [w:] K. Brodziński, *Pisma estetyczno-krytyczne*, t. 1, oprac. A. Łucki, Warszawa 1934.
- Brodziński K., *O narodowości Polaków*, [w:] K. Brodziński, *Mowy i pisma patriotyczne*, oprac. I. Chrzanowski, Kraków 1926.
- Brodziński K., *Poezje*, oprac. i wstęp C. Zgorzelski, [w:] K. Brodziński, *Dzieła*, wstęp S. Pi-goń, t. 1, Wrocław 1959.
- Czacki T., *O litewskich i polskich prawach*, [w:] T. Czacki, *Dzieła*, t. 1, Poznań 1843.
- Gołyński A., *Pamiętnik podolskiego powstania 1830-1831 roku*, oprac. i wstęp E. Kozłowski, Warszawa 1979.
- Hordyński J., *Dziennik*, Rapp. 334, 335. Zbiory Muzeum Polskiego w Ameryce.
- Hordyński J., *History of the Late Polish Revolution and the Events of the Campaign*, Boston 1832.
- Hordyński J., *List Polaka o Ameryce Północnej, Broszura Kazimierz I, „Pamiętnik Emigracji” 24 VIII 1832*, t. 1, z. 7.
- Jakubowski A.A., *Major Aleksander. Powieść*, red. E. Modzelewska, komentarz B. Dopart, J. Ławski, E. Modzelewska, Kraków 2016.
- Jakubowski A.A., *Poezje*, wstęp i red. J. Maślanka, Kraków 1973.
- Jakubowski A.A., *Wspomnienia polskiego wygnańca. The Remembrances of a Polish Exile. Wydanie polsko-angielskie*, przekł., wstęp, red. J. Ławski, P. Oczko, Białystok 2013.
- Konarzewski W., [bez tytułu], „Kronika Emigracji Polskiej” 1834, t. 2, ark. 10.
- Korespondencja Hordyńskiego w Ameryce (z cudzoziemcami), Rapp. 779, Zbiory Muzeum Polskiego w Ameryce.
- Korespondencja filomatów. Korespondencja 1815-1823*, wyd. J. Czubek, t. 2: 1820, Kraków 1913.
- Kraitsir C., *The Poles in the United States of America, Preceded by the Earliest History of the Slavonians and by the History of Poland*, Philadelphia 1837.
- Krasicki I., *O rymotworstwie i rymotworcach*, [w:] *Dzieła Krasickiego. Dziesięć tomów w jednym, z portretem autora*, Paryż 1830.

- Kraszewski J.I., *Pamiętniki*, oprac. W. Danek, Wrocław 1972.
- Kropiński L., *Rozmaite pisma Ludwika Kropińskiego, byłego jenerała wojsk polskich wielu towarzystw uczonych członka itd.*, Lwów–Stanisławów–Tarnów 1844.
- Kryczyński J.N., *The Recovery of Poland*, Philadelphia 1847.
- Libelt K., *Pisma o oświacie i wychowaniu*, Wrocław 1971.
- List A.J. Czartoryskiego do P. Sobolewskiego, 27 czerwca 1840, Zbiory Muzeum Narodowego w Krakowie.
- List H. Modrzejewskiej do K. Ujejskiego, Boston 21 kwietnia 1879, [w:] *Korespondencja Heleny Modrzejewskiej i Karola Chłapowskiego*, wybór, oprac. J. Got, J. Szczublewski, t. 1: 1859-1880, Warszawa 1965.
- List J.U. Niemcewicz do M. Rosienkiewicza, 28 kwietnia 1840, Zbiory Biblioteki Polskiej w Paryżu, rps BPP 1435.
- List M. Rosienkiewicza do Alberta H. Tracy, 2 stycznia 1840, Chillicote, Ohio.
- List M. Rosienkiewicza do Alberta H. Tracýego, 2 maja 1840, Chillicote, Ohio.
- List M. Rosienkiewicza do E. Januskiewicza z 8 czerwca 1838 roku, Wiadomość o tułaczach polskich zmarłych w Ameryce, Zbiory Biblioteki Jagiellońskiej, rps 7043 IV.
- List M. Rosienkiewicza do H. Kałłusowskiego, marzec 1842, Chillicothe, Ohio.
- List M. Rosienkiewicza do H. Kałłusowskiego z 18 lipca 1848, Cincinnati, Zbiory Biblioteki Narodowej.
- List M. Rosienkiewicza do J.U. Niemcewicz, Troy, NY 25 sierpnia 1839, Zbiory Biblioteki Polskiej w Paryżu, rps BPP 1434.
- List M. Rosienkiewicza do K. Lacha Szyrmy z 9 maja 1836, „Kronika Emigracji Polskiej”, Paryż 1837, t. 6.
- List M. Rosienkiewicza do K. Lacha Szyrmy z 20 grudnia 1837, Zbiory Biblioteki Książąt Czartoryskich, rps nr 5500 IV, nr 43.
- List M. Rosienkiewicza do K. Sienkiewicza, Filadelfia, 14 września 1836, Zbiory Biblioteki Książąt Czartoryskich, rps nr 5500 IV, nr 40.
- List P. Sobolewskiego do A.J. Czartoryskiego, Filadelfia, 10 stycznia 1835, Zbiory Muzeum Narodowego w Krakowie.
- List P. Sobolewskiego do A.J. Czartoryskiego, Nowy Jork, 17 maja 1840, Zbiory Muzeum Narodowego w Krakowie.
- List P. Sobolewskiego do A.J. Czartoryskiego, Nowy Jork, 31 sierpnia 1840, Zbiory Muzeum Narodowego w Krakowie.
- List P. Sobolewskiego do A.J. Czartoryskiego, Nowy Jork, 15 stycznia 1841, Zbiory Muzeum Narodowego w Krakowie.
- List P. Sobolewskiego do H. Modrzejewskiej, Chicago, 24 kwietnia 1878, Zbiory Biblioteki Jagiellońskiej.
- List P. Sobolewskiego do J.I. Kraszewskiego, Chicago, 30 czerwca 1879, Zbiory Biblioteki Jagiellońskiej, Korespondencja Józefa Ignacego Kraszewskiego. Seria 3, Listy z lat 1863-1887, rps 6532 IV.
- List P. Sobolewskiego do J.I. Kraszewskiego, Chicago, 19 stycznia 1882, Zbiory Biblioteki Jagiellońskiej, Korespondencja Józefa Ignacego Kraszewskiego. Seria 3, Listy z lat 1863-1887, rps 6532 IV.
- List P. Sobolewskiego do J.I. Kraszewskiego, Chicago, 11 sierpnia 1883, Zbiory Biblioteki Jagiellońskiej, Korespondencja Józefa Ignacego Kraszewskiego. Seria 3, Listy z lat 1863-1887, rps 6532 IV.

Streszczenie

Dzieje polskiego wychodźstwa w Stanach Zjednoczonych w XIX wieku doczekały się opracowań naukowych, głównie historycznych, jednak twórczość pozostawiona przez emigrantów w latach 1831-1842 nie stała się dotychczas przedmiotem syntetycznych studiów literackich. Choć wygnańcom tego okresu, którzy w ramach represji po powstaniu listopadowym znaleźli się w Stanach Zjednoczonych, zawdzięczamy pierwsze próby zaznajomienia Amerykanów z literaturą polską, ich dorobek pisarski nie tylko nie doczekał się opracowań w całościowej perspektywie, lecz także nie został zebrany, co wskazuje na potrzebę gruntownych studiów źródłowych obok badań historycznoliterackich. Książka pt. *Dorobek pisarski i misja kulturalna polskich emigrantów w Stanach Zjednoczonych Ameryki w latach 1831-1842* stanowi próbę zapalenia wskazanej luki poznawczej. Jej celem są rekonstrukcja i analiza dorobku pisarskiego emigrantów, którzy wnieśli wkład w rozwój amerykańskiej kultury, a dziś są niemal zapomniani. Szczególny nacisk położono na ukazanie przejawów misji kulturalnej różnorodnie realizowanej, uobecniającej się nie tylko w twórczości wychodźców, ale również w ich działalności publicznej.

Analizie poddano dorobek pisarski majora Józefa Hordyńskiego, uznawanego za pierwszego powstańca listopadowego przybyłego do Stanów Zjednoczonych w 1831 roku, a także Marcina Rosienkiewicza, uważanego za autora pierwszej polskiej książki wydanej w USA i założyciela pierwszej polskiej szkoły oraz biblioteki w tym kraju, jak również Pawła Sobolewskiego, redaktora pierwszego polskiego i sławistycznego czasopisma wydawanego w Stanach Zjednoczonych, który wraz z Rosienkiewiczem dotarł do Nowego Świata w grupie 234 wygnańców po ustaleniu zaborców w Münchengratz (1833).

Badania prowadzone w Polsce i za granicą (przede wszystkim w USA dzięki stypendium Fundacji Kościuszkowskiej i SYLFF, a także w Bibliotece Polskiej w Paryżu) pozwoliły autorce dotrzeć do nieznanych wcześniej bądź nieomawianych szerzej utworów i faktów biograficznych, które zostały przedstawione w niniejszej dysertacji. Ustalenia te pozwoliły nie tylko poszerzyć wiedzę na temat wybranych twórców, ale również rzucić nowe światło na formującą się polską emigrację polityczną w USA w przedziale lat 1831-1842.

Słowa kluczowe: Dorobek pisarski, misja kulturalna, emigracja, Stany Zjednoczone, XIX wiek, Józef Hordyński, Marcin Rosienkiewicz, Paweł Sobolewski

Summary

The Literary Output and Cultural Mission of Polish Emigrants in the United States of America in the Years 1831-1842

Although the history of Polish emigration in the United States in the nineteenth century did receive scientific coverage, mostly of a historical nature, the works produced by emigrants in the years 1831-1842 have not yet become the subject of synthetic literary studies. The exiles of this period, who, due to the post-November Uprising repressions, ended up in the United States, were the ones who took the first attempts to familiarise Americans with Polish literature. However, their literary output has not been discussed from a holistic perspective nor has it even been collected, which has indicated a need to conduct through studies of source materials, alongside historical and literary research.

The present book entitled: *The Literary Output and Cultural Mission of Polish Emigrants in the United States of America in the Years 1831-1842* is an attempt to bridge the indicated cognitive lacuna. The purpose of this work is to reconstruct and analyze the literary output of the emigrants, who greatly contributed to the development of the American culture, and today are almost forgotten. A particular emphasis has been placed on showing manifestations of a cultural mission, fulfilled in many various ways, and present not only in the output of the refugees, but also in their public activities.

The analysis has covered the writings of Major Józef Hordyński, recognized as the first November insurgent to come to the United States in 1831, Marcin Rosienkiewicz, considered the author of the first Polish book published in the U. S. and the founder of the first Polish school and library in this country, as well as Paweł Sobolewski, the editor of the first Polish and Slavic magazine being issued in the United States. Sobolewski, together with Rosienkiewicz, reached the New World as part of a group of 234 exiles after the invaders' arrangements in Münchengratz (1833).

Research conducted in Poland and abroad (primarily in the U. S. thanks to scholarships from the Kosciuszko Foundation and SYLFF, as well as in the Polish Library in Paris) enabled the author to reach such works and biographical facts were either previously unknown or not fully discussed – those have been presented in this dissertation. These studies allowed not only to broaden the knowledge about selected writers, but also to shed new light on the emerging Polish political emigration in the U. S. in the 1831-1842 period.

Keywords: literary output, cultural mission, emigration, United States, 19th century, Józef Hordyński, Marcin Rosienkiewicz, Paweł Sobolewski

Dr Ewa Modzelewska-Opara jest już dobrze znana jako autorka pierwszego monograficznego opracowania twórczości Augusta Antoniego Jakubowskiego (syna autora *Marii*, Antoniego Malczewskiego), to jest książki *August Antoni Jakubowski – poeta rozpaczy. Życie i twórczość* (Kraków 2015). Taż sama Badaczka wydała także ocalały fragment powieści Jakubowskiego *Major Aleksander* (Kraków 2016), a także opublikowała szereg studiów o owym amerykańskim „rozbitku”, co najważniejsze, znacząco poszerzających wiedzę o poecie-samobójcy.

Autorka wybrała sobie za temat badań obszar bodaj najsłabiej spenetrowany przez historię literatury polskiej – amerykańską gałąź XIX-wiecznej polskiej literatury emigracyjnej (...). Z tym problemem imponująco sobie poradziła, odbywając kwerendy przynajmniej w kilkunastu najszacowniejszych amerykańskich bibliotekach od Chicago do Nowego Jorku, od Bostonu do Ohio.

Książkę czyta się jako rzecz zupełnie oryginalną, świeżą, pełną informacji dotychczas nieznanych. Bez trudności przeczyta ją Polak, ale i zainteresowany dziejami Polonii Amerykanin czy polskiego pochodzenia nowojorczyk.

prof. dr hab. Jarosław Ławski,
Uniwersytet w Białymstoku

Odkrycia archiwalne dr Ewy Modzelewskiej-Opary pozwoliły jej stworzyć pierwszą – dodajmy, że bardzo udaną – próbę syntetycznego ujęcia dorobku pisarskiego trzech polistopadowych emigrantów. Autorka nie tylko najdokładniej, jak dotąd, zgromadziła ich spuściznę, lecz także, mając za podstawę tak bogaty materiał źródłowy, dokonała jego gruntownego omówienia. Stało się to możliwe dzięki umiejętnemu doborowi przez nią metod opisu i kontekstów interpretacyjnych. Tym samym publikacja stanowi ważny i potrzebny z naukowego punktu widzenia wkład w rozwój badań nad literaturą polskich emigrantów w Ameryce.

prof. dr hab. Marek Nalepa,
Uniwersytet Rzeszowski